

“MALIKA AYYOR” DOSTONIDA HAMROH OBRAZI

To‘rayeva Xamida Sharofiddinovna

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti,

Filologiya fakulteti Filologiya va tillarni

o‘qitish o‘zbek tili yo‘nalishi IV bosqich

talabasi

Tel.: +998 90 248 12 90

Annotatsiya: Maqolada “Malika Ayyor” dostoni – xalq og‘zaki ijodining bebaho namunasi bo‘lib, unda qadimiy turkiy va islomiy mifologiyaga oid obrazlar, tushunchalar va timsollar kuchli badiiy shaklda ifodalangan. Doston voqealari mantiqiy tarixiy asosda rivojlansada, uning asosiy dramatik chizig‘ida ko‘plab mifologik unsurlar, sehrli voqealar, bashoratli tushlar, ilohiy belgilar hamda g‘ayritabiiy kuchlar muhim o‘rin egallaydi. Albatta, bu tanlangan mavzumizning dolzarbligini ifodalagan.

Kalit so‘zlar: badiiyat, ta’limiy-tarbiyaviy ahamiyat, estetik yondoshuv, milliylik, xalqchilik, vafodorlik, mardlik va jasorat, mifologik obrazlar, sehr.

Annotation: In the article, “*Malika Ayyor*” is presented as a priceless example of folk oral literature, in which images, concepts, and symbols related to ancient Turkic and Islamic mythology are expressed with strong artistic style. Although the events in the epic develop on a logical historical basis, its main dramatic line features numerous mythological elements, magical events, prophetic dreams, divine signs, and supernatural forces. Certainly, this highlights the relevance and significance of the chosen topic.

Key words: Artistry, educational value, aesthetic approach, nationality, nationalism, **loyalty, bravery and courage, mythological characters, magic.**

“Malika Ayyor” dostoni voqealari tafsilotida jismoniy kuchdan ko‘ra, ruhiy kuch, sabr-toqat, iymon va duoga tayanish kuchliroq kuch sifatida ilgari suriladi. Qahramonlar duch kelgan murakkab sinov va mashaqqatlarda aynan ularning ichki ruhiy holati, ilohiy kuchga bo‘lgan ishonchi ularni qutqaradi, yo‘l ko‘rsatadi, muvaffaqiyat sari yetaklaydi. Doston davomida bosh qahramonlar Malika Ayyor va Avaz bir necha bor og‘ir sinovlarga duch kelishadi. Yovuz kuchlar, makkorlar, dushmanlar, jismoniy qiynoqlar, ayriliq va xiyonatlarda fonida ular o‘z ruhiy mustahkamligi bilan ajralib turadi. Ayniqsa, Malika Ayyorning dushman qarshisida yolg‘iz qolgan paytdagi sabr-toqati, Allohga bo‘lgan ishonchi unga ruhiy bardamlik beradi. Bu obrazlar orqali shoir inson iymonining, ruhiy qudratining qanday yuksak cho‘qqilarga olib chiqishini ko‘rsatadi.

Dostonda ilohiy ishonchning muhim vositasi sifatida duo alohida o‘rin tutadi. Qahramonlar sinovli pallalarda duo qiladi, Ollohdan yordam so‘raydi va aynan shu ishonch ular hayotida muhim burilish yasaydi. Doston voqealari davomida sabrli va iymonli qahramonlarning oxir-oqibat yuksak mukofotga erishishi ham islomiy e‘tiqoddagi “eng sabrli bandaga Alloh mehribon bo‘lur” degan g‘oyaning badiiy talqinidir. Doston voqealarida ko‘p hollarda kuchli qurollangan dushmanlar, g‘animlar, zolimlar tasvirlanadi. Ammo ular qahramonlarning ma‘naviy tozaligi, sabr-matnati, haqiqat yo‘lida fidokorona harakati qarshisida mag‘lub bo‘ladi. Bu orqali shoir va xalq og‘zaki ijodkorlari jismoniy kuchdan ko‘ra ruhiy kuch, ilohiy ishonch ustunligini targ‘ib etishadi. Bu jihatdan doston tasviridagi kurash – oddiy hayotiy voqea emas, balki haq va nohaqlik, zulmat va nur, shaytoniy niyatlar bilan ilohiy iymon o‘rtasidagi kurash sifatida talqin etiladi..

“Malika Ayyor” dostoni xalq og‘zaki ijodi namunasi sifatida nafaqat qahramonlik, sarguzasht va muhabbat mavzularini o‘zida jamlagan, balki o‘zbek xalqining asriy diniy e‘tiqodlari, ruhiy-ma‘naviy qadriyatlari va axloqiy ideallarini o‘zida mujassamlashtirgan bebaho adabiy yodgorlikdir. Doston voqealarining chuqur qatlamlarida doimo ilohiy qudratga bo‘lgan ishonch, qismatga bo‘y sunish, duo va sabrning kuchi asosiy harakatlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo‘ladi. Avaz, Go‘ro‘g‘li, hamrohlar va boshqa markaziy qahramonlarning ichki ruhiy holatlari,

ularning harakatlariga asos bo'luvchi ma'naviy turtkilar bu dostonning mifologik mazmunini yanada chuqurlashtiradi.¹

¹M.Saidov O'zbek dostonchiligida badiiy mahorat. "Fan", 1969.Ma'rifat fidoyisi

"Malika Ayyor" dostoni xalq og'zaki ijodi namunasi sifatida nafaqat qahramonlik, sarguzasht va muhabbat mavzularini o'zida jamlagan, balki o'zbek xalqining asriy diniy e'tiqodlari, ruhiy-ma'naviy qadriyatlari va axloqiy ideallarini o'zida mujassamlashtirgan bebaho adabiy yodgorlikdir. Doston voqealarining chuqur qatlamlarida doimo ilohiy qudratga bo'lgan ishonch, qismatga bo'y sunish, duo va sabrning kuchi asosiy harakatlantiruvchi kuch sifatida namoyon bo'ladi. Avaz, Go'ro'g'li, hamrohlar va boshqa markaziy qahramonlarning ichki ruhiy holatlari, ularning harakatlariga asos bo'luvchi ma'naviy turtkilar bu dostonning mifologik mazmunini yanada chuqurlashtiradi.

Avazning har bir qadamida – u jang maydoniga chiqayotganida to'siqlarni yengayotganida ham – yaratganga bo'lgan qat'iy ishonch, duo, sabr va adolatparvarlik yo'l ko'rsatadi. Avazxonning ruhiy jasorati, taqdirga itoatkorlik bilan emas, e'tiqod bilan qarshi turishi – bu dostonni nafaqat sarguzashtli, balki tarbiyaviy-axloqiy risola darajasiga olib chiqadi.

Aynan shuning uchun ham "Malika Ayyor" dostoni o'zbek xalqining diniy va ruhiy dunyoqarashini ifoda etuvchi xalqona falsafiy asardir. Unda ilohiy ishonch – faqat diniy ramz emas, balki insonning ichki komillikka intilishida tayanch bo'ladigan kuch sifatida gavdalanadi. Shu orqali doston o'z o'quvchisiga hayotda sabrli, pok niyatli, imonli bo'lishni, har qanday zulm va yovuzlik ustidan aynan iymon kuchi bilan g'alaba qozonish mumkinligini eslatib turadi.

"Malika Ayyor" dostonida hamroh obrazlarining tasvirida tarixiylik va badiiylik uyg'unligi nafaqat obrazlarning jozibadorligini oshiradi, balki ular orqali xalq tarixidagi muhim qadriyatlar – do'stlik, fidoyilik, maslahatlashuv, jamoaviylik singari tushunchalarni jonlantiradi. Bu obrazlar tarixiy kontekstda xalq tafakkurining mahsuli bo'lsa, badiiy kontekstda ular Ayyorning ma'naviy yetilishida kuchli ta'sirchan vosita sifatida xizmat qiladi. Hamrohlar dostonlarda ko'pincha ijtimoiy qatlamning turli vakillari sifatida gavdalanadi. "Malika Ayyor" dostonida ular oddiy xalq vakili bo'lishiga qaramay, o'z tafakkuri, shijoati, sadoqati bilan bosh qahramonning maqsadiga yetishda muhim rol o'ynaydi. Tarixiy obrazlar bilan badiiy obrazlar o'rtasidagi bog'liqlik dostonlarda Malika Ayyor kabi bosh qahramonlar ko'pincha

o'tmishda yashab o'tgan tarixiy yoki afsonaviy shaxslarning badiiy timsoli bo'lsa, hamrohlar ana shu tarixiy shaxslarning tarixda ular bilan bir safda bo'lgan sodiq yelkadoshlaridan ilhomlanib yaratilgan.²

² .Malika Ayyor. G'.G'ulom nomidagi adabiyot va san'at nashriyoti, 1988,20-216.;3342.

Masalan, Jaloliddin Manguberdining sodiq jangchilari, Amir Temurning "To'rt Ulusbek"lar kabi tarixiy do'stlari bor edi. "Malika Ayyor"da ham bunday sodiqlik ruhi badiiy obrazlar orqali jonlanadi.

"Malika Ayyor" dostonida ham hamroh obrazlarning turli tasodiflar bilan bir biri bilan duch kelishi aniq ko'rsatilib o'tiladi. Masalan, ikki mergan obrazlar Asad va Shodmon mergan, biri Naymani mergan, ikkinchisi Qipchoqi mergan. "Ikkalasi ham daftari mergan, qasd qilsa qushning ko'zidan urgan merganlar". Bu obrazlar Avazxon o'ldirish maqsadida boradi-yu, lekin kuchi yetmagandan, ilojini qilolmagandan keyin, yo'lda bir ilojini qilish, ovloq bo'lgan yerda Avazxon o'ldirib o'z muddaosiga yetishi tasvirlanadi. Lekin bari bir Avazxon o'ldirishga kuchi yetmaydi va o'zlari bilmagan holda Avazxonga hamroh bo'lib qoladi. Bu hamrohlik voqealar rivojining oxirigacha davom etadi. Hamrohlardan yana biri Shoqalandar obrazi. Aslida Avazxonning otasi, Chambil yurtining egasi bo'ladi. Go'ro'g'li farzandini yetmish yillik yo'lda qiyinchilikka duch kelishini bilib, o'g'lining mard, tanti, shijoatli ekanligini bilgan holatda, farzandiga ko'zi qiymasligi sababli, unga yordam berish maqsadida sehr-jodu bilan Shoqalandar obraziga kirishi va Avazxonga ko'mak berishi orqali hamrohga aylanib qolishi tasvirlanadi. Shozargar obrazi ham yetmish yil oldin Malika ayyorga duch kelishi va oshiq bo'lib qolib yetmish yil qidirib yurishi, bu obraz ham Rum mamlakatining shohi bo'lishiga qaramay, bunda oshiqlik tushunchasining paydo bo'lishi, bu orqali chinorning oldida duch kelib, Avazxonga hamrohlik qiladi. Shoqalandar, Shozargar, Avazxonning maqsadi bitta, Malika Ayyorning yurtiga borib Malika Ayyorni olib qaytish, yo'lda bir biri bilan do'st bo'lishi, hamrohlik qilishi, bir-biriga himoyachi va yo'lda barcha zahmatlarni birga bosib o'tishi bularning asosiy vazifasi bo'lib qoladi. Hamrohlarning harakati tarixiy hodisalarni badiiy ko'rinishda tiklash uchun vosita bo'lib xizmat qiladi. Har bir obraz – xalq xotirasining bir bo'laki. Badiiy uslubda ifodalangan tarixiy haqiqatlar "Malika Ayyor" dostoni o'zida xalq tarixini badiiy vositalar orqali yoritgan asardir. Unda:

Tarixiy haqiqat – xalq orasidagi voqealar, siyosiy kurashlar, urushlar, el-yurt taqdiri bilan bog‘liq holatlar. Badiiy haqiqat – mazkur voqealarning estetik shaklda, poetik til bilan ifodalanishi orqali beriladi.³

³ ” Mumtoz so‘z”. 2009.31-336,446; 1724. Fozil shoir. 3-kitob, -T.; “Fan”, 1973

Foydalanilgan adabiyotlar

1. M.Saidov O‘zbek dostonchiligida badiiy mahorat. “ Fan” , 1969.Ma’rifat fidoyisi.
- 2 .Malika Ayyor. G‘.G‘ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti, 1988,20-216.;3342.
3. ” Mumtoz so‘z”. 2009.31-336,446; 1724. Fozil shoir. 3-kitob, -T.; “Fan”, 1973